

Résumé

L'étude *Comment dire Dieu aujourd'hui* précise quelques liens en ce qui concerne le modèle chrétien de comprendre, de parler et d'adorer le Dieu de la Révélation, l'unique Dieu, dont les paroles sont véritables et qui agit d'une manière salvatrice dans l'histoire des hommes. Par l'Incarnation de notre Seigneur Jésus Christ, par le salut opéré dans Son Sacrifice sur la Croix et par Sa Resurrection, dans le Saint-Esprit, nous participons à la communion de la Très-Sainte Trinité. C'est pourquoi les chrétiens connaissent, prient et adorent l'unique Dieu qui existe réellement et communique l'amour éternel et divinisent tous les hommes qui L'invoquent pour leur salut et pour leur vie éternelle en Dieu.

VASILE VOICULESCU ȘI BUNA ÎNDOIALĂ

Expresia cea mai înaltă a sentimentului religios din întreaga literatură română, se află în opera poetului Vasile Voiculescu (1884-1963), fapt îndreptățit pentru critica literară de a-i încadra opera în lirica sensibilității religioase. Ov. S. Crohmălniceanu îl declară ca *poetul cu cea mai pronunțată înclinație religioasă*¹.

Originar dintr-un sat din județul Buzău, Voiculescu s-a născut și a crescut într-o atmosferă de pietate și credință; înainte de a-și face din creștinism unul din motivele majore ale operei sale poetice, el l-a practicat în viața de fiecare zi, dându-se cu fervoare rugăciunii, meditației, iubirii de aproapele. De profesie medic și-a exercitat meseria cu o adevărată abnegație samariteană, constituindu-se de-a lungul unei vieți, drept *doctorul fără arginți* al tuturor suferinșilor pe care i-a întâlnit.

Biografia și opera fac un trup comun, el fiind dintre pușinii poeți religioși a căror sinceritate nu a fost contestată.

Cât să pot descoperi eu însumi înapoi - va declara Vasile Voiculescu - mă văd un copilăș stând într-o poiană cu flori sălbatice la marginea unei gârle ... stau pe un mal cu flori și mă uit în zare. Și simt acum fericirea acelei singurătăți copilărești plină de o mare, de o nespusă, aș zice, de o mistică așteptare. Așteptam de atunci ceva ce aștept și acum, ceva care să-mi îndeplinească un dor nehotărât și așteptam cu siguranță atunci, că va veni ... Mă simțeam, mă credeam predestinat. (2)

Poezii de inspirație religioasă se găsesc și în primele sale volume *Poezii* (1916), *Din țara zimbrului* (1918), *Pângă* (1921), dar sunt exterioare, neangajate, abordează câteva teme biblice la nivel descriptiv. Voiculescu își definește profilul de poet religios

¹ Ov. S. Crohmălniceanu, *Revista de istorie și teorie literară*, nr. 4, București 1973.

începând cu volumul *Poeme cu îngeri* (1927). Noua sa poezie sacralizează mediul autohton, populându-l cu îngeri. Tot cu un fundal mistic, dar domesticit, Voiculescu pictează tablouri în maniera lui Fra Angelico, diafanizate de fragezimi sufletești. Dumnezeu apare astfel zugrăvit într-o reprezentare naivă: *Vedeam aieva parcă un coteț / Vopsit albastru, învelit cu fier / Și plin de porumbei fâlșăitori, / În timp ce un bătrân boier / Cu barbă albă, gras și cam pitic / Ieșea din casa-în mare cât un palat, / Scoțând nori de fum din pipă, / Îmbrăcat într-un halat / Cu mâneca lungă cât o aripă / Și zvârlea apei albiu porumbei / Boabe aurii de mei ... (Dumnezeul copilăresc).*

Durerea, regretul, căința, mila, iubirea, cu alte cuvinte imboldurile sufletești menite a-l elibera pe om de răutate iau în poezia lui Voiculescu chipuri angelice. Dorul desăvârșirii interioare este autentic și dăruie liricii sale profunzime și lumină. Suferința secretă a pietrei prețioase e tângjirea sufletului după patria lui siderală: *Îngălbenit pe-alocuri, sfârâmicios, avar / Lasă să se-ntrevadă o zare tot mai slabă / Și-și oblojea lăuntru și inima bolnavă / Cu-o pojghiță zbârcită și turbure de var ... / Murea mărgăritarul cu stingeri și alean / Secat de-un om năprasnic și fără alinare / Și-n lunga agonie visa departe-n mare / Un cuib de scoici bătute pe-o creangă de mărgean (Mărgăritarul bolnav)*

Cu ultimele volume antume *Destin* (1933), *Urcuș* (1937), *Întrezăriri* (1939), poezia sa trece printr-un surprinzător proces de purificare. Volumele postume *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară de Vasile Voiculescu*, *Clepsidra* (1968) și *Călătorie spre locul inimii* (1994) înregistrează un salt sub raport estetic. Întâlnim aici un univers de patimi adânc pus sub zăvor unde omul pare uneori strivit de duritatea vremurilor și își îndreaptă privirea implorator spre Dumnezeu, având nevoie de mila și dragostea lui.

Viața adevărată, spune poetul, se măsoară prin *timpul interior*, el singur fiind etern, iar nu *nisipul sterp*, care se vântură *dintr-un gol în altul (Clepsidra)*. Timpul uman apare ca o coordo-

nată esențială a existenței, pe câtă vreme *veșnicia / E poate, doar, un prețios fior*.

Rememorând *timpul interior*, poetul simte cum *Marile seve s-au furișat / Nesimțite / S-a ascuns tinerețea / S-a prelins bărbăția / Sfințenia a secat, a evadat bucuria (Bătrânețe)*.

Voiculescu este un contemplativ. El nu trăiește starea de extaz, adică de revărsare a spriritului în afară, ci pe aceea de entaz, înmănuncherea sufletului în propriul său interior, o perpetuă angajare în urcușul lăuntric, până acolo unde se consumă Logodna Contemplației poetice, punctul de întâlnire și uniune a omului cu Dumnezeu. Din sursă de inspirație isihia, devine inspirația însăși. În faza ei ultimă, poezia lui Voiculescu nici nu mai poate fi numită *de inspirație religioasă*; arta însăși devine rugăciune.

Spiritul creației lui Voiculescu de la *Poeme cu îngeri* la volumele postume *Veghe* și *Clepsidra*, reunite în volumul *Călătorie în locul inimii* poate fi cuprins între două paranteze pascalienne: *Nier, croire et douter bien sont à l'homme ce que le courir est au cheval* și *La bonne crainte vient de la foi; la fausse crainte vient du doute*.

Această *bună îndoială* însuflețește și susține ethosul poeziei lui Voiculescu. Ea nu e blasfemie, nu fuzionează contrarii, nu scindează eul, ci sporește cunoașterea, verifică și legitimează printr-o aparentă negație ceea ce este pre-știut, acceptat cu fervoare sau resemnare dintru început.

Constructivă aproape întotdeauna, întrebarea configurează la Voiculescu o veritabilă *poetică a presimțirii*, care nu atinge frenezia de tip Tereza de Avila sau Juan de la Cruz și nu conține nici *tremendum-ul* ceasurilor de noapte din Novalis sau Rilke. Aceasta pentru că, la Voiculescu, ceea ce primează este moralitatea și nu sensibilul metafizic, Doxa și nu para-doxalul.

Buna îndoială și presimțirea liniștită generează *spaima cea bună*, cea care *vient de la foi*, purifică prin ardere, departe de angoasa spiritului modern și aproape de *isihia* vechilor Părinți. Trei căi duc spre credință, spune Pascal: rațiunea, obișnuința și inspirația.

Marii poeți care vin spre sacru dintr-o daimonie infinit plăsmuitoare, lucrează în numele rațiunii, iar pușinii aleși – în lumina inspirației. Ceilalți, printre care și poetul *Clepsidrei*, acced la credință prin această *coutume* de care Pascal spune că oferă *les preuves les plus fortes et les plus crues*.

Alegerea căii de mijloc, utilă în plan moral, devine instanță frenatoare în plan poetic: situarea demonică între hotare, produce energia imaginarului, în vreme ce opțiunea fermă cenzurează ardența conceptuală. Nu este mai puțin adevărat, însă, că, privite din unghiul sensibilității metafizice, dialogurile interrogative ale poetului cu Dumnezeu, oferă lirismului sau bucuria înfiorării. Și atunci când *erosul* se transformă în *agapé* elanul prometeic (*Bat pân-ce fruntea de-ntrebări îmi crapă / Cer, se-ntorc goale aprigele-mi rugi ...*) devine realitate sensibilă, convingătoare nu numai moral ci și estetic. *Mi-e dor de tine, Doamne, ca de-o fată / Întâia dragoste ... cât am iubit / Un fir din taina-n nu mai străbătu / Și mă întreb de n-ai fost, Doamne, tu .../.*

Acceptând că Voiculescu este înainte de orice o conștiință teribil de frământată de propriile sale energii lăuntrice, Șt. Aug. Doinaș observa în *Orfeu și tentația realului* că acest conflict rămâne la el în planul unei conștiințe lucide, constituind însăși esența ei antinomică: sufletul voiculescian este în același timp și păcat și inocență, și constrângere și libertate. Concluzia este că lupta aceasta interioară se desfășoară pe un prag al existenței, pe care îl putem numi *paradisiac*.

Omul voiculescian este un om al începuturilor. Peste drama lui lăuntrică adie o boare de rai, căci totul se petrece într-un fel de grădină, tulburată de prezența secretă a unui șarpe.

În cadrele acestei poetici a presimțirii, interogația deține rol axial. Iată doar câteva exemple: *Locul inimii noastre? Cine-l știe? Câți îl cer? // Eu a patra-ți ipostază, țip din mine: / Cine, Doamne, mă va pune la loc? Cine? // (De Profundis): Cu ce adânc să Te măsoar? de unde // Atâta înălțime să te-ating? (Întâia dragoste) //*

Cine-ar putea vreodată înțelege / Misterioasa, groaznica ta simplitate ? (Crucea-înălțare).

Ca și la Arghezi care utilizează frecvent același procedeu al interogativului pretensional, Voiculescu segmentează discursul printr-o abilă tehnică a sincopării dubitative.

Între maniera de interogare a divinului dintr-un poem precum *Părinte, unde să te caut* (1916) și *Prăpastie* (1968) cei 40 de ani ce separ textele au deplasat accentele de la exterior spre interior. Cercul deschis în tonalități gândiriste cu imagistică desuet-parabolică (*Părinte unde să te caut și pentru ce te-ascunzi mereu? / Pe urma ta în brazda vieții alerg de la-nceputul lumii(...) Părinte unde ți-e grânarul când pleci la secerat?!*) se închide în sine prin conștiința interiorității întrebătoare: *Deodată o spaimă mă ține / O bănuială sfidător de grea: / Prăpăstiile tale încep chiar din mine/ Dintr-început deduse în inima mea/*

Distanța este evidentă, gesticulația se reduce progresiv, până la esențial, deductivul cedează inductivului, dar nucleul emoțional este același. O distanță identică separă alte două poeme. *Dezlegare* (1921) și *Clopotul* (1955). În cel dintâi, întrebarea conține o fibră demonică (*Când oare vei trimite îngerul cel mare / Să-mi ridice lespedea de pe mormânt / Puterile-mi de-a lungul risipite / De-ar fi să le înmănuchez. / Ți-e teamă că la treptele-ți slăvite / M-aș înălța pe aripi răzvrătite?!*) repede anulată (*dar aș veni ca să îngenunchez. /*).

Clopotul este un poem perfect prin esențializarea imaginii (de această dată, un răspuns indirect) și conținerea plurisemnificației: *Moarte trăită? Vis plin? Anume/ Eu nu știu sfințenia ce-i / Smulg din mine întreaga lume/ Cu toate rădăcinile ei... / Ca un clopot cu dragi trude / Doamne, de-mi dai lăuntricul ocol / Ce sus și limpede acum s-aude / Limba inimii în albul gol.* Dar încă o dată spațiul interogativ este unul circular: natura substanței rămâne aceeași. Ceea ce se schimbă este densitatea ei.

În ciuda pragului *paradisiac* al existenței afirmate de lirismul voiculescian, de pe care contemplația nu se poate desfășura decât în

numele deplinei acceptări (ex. *Requiem Din câte părți să ne păzim / Suntem trecut sau devenire? / Și încotro ne izbăvim / Toți alergăm și ne trudim / Cu mica noastră nemurire / Eternitatea s-o hrănim / Nu vreau răspuns, nu cer un semn / Vin toate drept la vremea lor /* - enunț antinomic față de tentativa *pipăirii* argheziene) există, însă, și unele spații ale indeciziei interrogative. Aici, semnul de întrebare suspendă direcția experienței de cunoaștere. Numai că el nu este marca unei chemări, nu este un semn de adevăr, o energie *in actu*, ci un semn pasiv, sau, mai degrabă, o energie potențială.

În astfel de contexte rezidă deosebirea fundamentală dintre spiritul viril-agresiv ce caracterizează interogația argheziană și receptivitatea, fibra contemplativă, ce configurează, la Voiculescu îndoiala.

Din această perspectivă unele rugăciuni au structură de poem de iubire precum: *Nu știu dacă te iubesc; dar nu-i ceas / Să nu mă gândesc chiar fără voie la tine / Parcă din tot numai tu mi-ai rămas. / Te pomenesc mereu, și la rău și la bine / Este asta iubire? Taină fără glas? /... / Nu mă-ndur să te uit, ca să mă zbat / Necentenit, Doamne, între tine și viață. / sau Oricât de tainic, sus și necuprins / Ești totuși, Doamne, ațoateștiutorul / Cum nu te-atinge visul meu, nici dorul?*

Altădată, figura de *logodnica* sacră a rostirii poetice primește conotațiile maternității dumnezeite. (*Bolnavul*)

Semne ale acestui tip de lirism carmelit poate erau de găsit în volumul *Pârgă*.

Leția lui Pascal, *a bunei îndoieli*, va fi urmată în cazul lui Voiculescu și de lecția lui Kierkegaard, dar tot în limitele nădejzii; țipătul ce sfâșie slava dumnezeirii, pentru a-i dezvălui acesteia (iată ce sunt!) realitatea căutătorului nu tinde la substituirea identității, nu visează detronarea părintelui și înscăunarea teribilă, răzbunătoare a fiului, ci numai resemnificarea acestuia din urmă în ochii, orbi de-a pururi, ai celui dintâi: *Știi că disperarea are aripi / Cu mult mai largi ca orișice speranță? / Că strigătu-i străbate mai departe / Și, sfredel uriaș străpunge cerul / Cu-nspăimântătorul pentru ce în vârf? // Ele mă-mping, involburat la tine / Din măruntaiele*

neantului zbârlit / Plin de nimicnicia întregii existențe / O inimă de chinuri sfâșiată / Un țipăt ce-ți sfâșie, Doamne, slava / Ca să-ți arunci în față: iată ce sunt / (Kierkegaard).

Recunoaștem în poezia lui Voiculescu dincolo de buna îndoială, tulburarea omului actual, în neliniștea, în temerile ca și în speranțele sale, acel *cor irrequietum*, neliniște ce nu se potolește decât în Dumnezeu și prin el, odată cu aflarea lui. Poezia sa este o rugă în care este introdusă toată diversitatea vieții, cu tot ce se petrece și se săvârșește în sufletul său. Rugăciunile sale de izbăvire sunt tulburătoare, prilejuind și viziunea încheată a poetului asupra lui Dumnezeu. Aceasta este de fapt viața însăși cu tot ceea ce presupune ea: *Tu neatinsul, tu negrăitul / Tu să-mi fii văzul, tu auzul, / Tu gustul și pipăitul / Nu numai limanul și răscumpărarea / Tu să-mi fii zbuciumul, chinul, furtuna, pierzarea / Nu numai lumina / Ci tu primejdia, tu bezna, tu cazna, tu vina / Tu ispita, tu răutatea, tu tot păcatul (Nebunul)*. Umilința sa cerșește ridicarea vieții individuale fărâmițate, schilodite la rangul de viață pleneră. Curând, poetul renunță la tonul de rugă și-și cere aproape vehement izbăvirea: *Nu dragoste, nu milă, nu iertare / Vreau dumnezeiasca mea stare / Dă-mi-o, dă-mi înapoi ceea ce am avut / Întregește-mă și întregește-te, Doamne, iar cu mine (De profundis)*.

Voiculescu, așadar, în rugăciunile sale folosește forța divină ca pe un catarzis. Apropierea de Dumnezeu trebuie să înceapă de la cunoașterea de sine, de la privirea scrutătoare asupra propriilor abisuri (*Clopotul*).

De la buna îndoială la rugă, uneori cu accente de revoltă, poezia lui Voiculescu este o căutare de sine și de Dumnezeu, o patetică strigare și rugă a omului către Domnul, o extraordinară aventură a găsirii esențelor.

Prof. Mariana PURȚUC